

Odelen til Håtveit i Nesherad 1600-tallet

Herredagsdom 1619 om Håtveit odelen

12. juli 1619 var Herredagen satt i Rådstua i Skien. ¹ og ²

Sognepresten på Eiker Nils Lauritsen og borger i Oslo Tomas Akselsen, på egne og medarvingers vegne, hadde stevnet lagmannen i Skien, Laurits Hansen, fordi han hadde fradømt dem noe odelsgods i gården Håtveit i Nesherad.

Det var brødrene Søren Halvorsen Beda, byfogd i Skien, Berulv Halvorsen på Venstøp i Gjerpen og Halvor Halvorsen Skjøll på Eiker samt Ole Beda i Gjerpen og Ole Nilsen i Skien som i 1618 hadde blitt tildømt odelsretten etter Randi Olsdtr. Denne slektsgreina hadde hatt og fulgt gården i over 30 vintre uten lovlig påtale. Dvs ingen hadde lyst pengemangel og odelsrett på tinget etter 1588. ³

Det ble inngått forlik mellom partene på herredagen. Søren Beda og medarvinger fikk beholde odelen til Håtveit, mot å gi Nils Lauritsen og hans medarvinger 60 riksdaler. Beløpets størrelse indikerer også at det «kun» var odelsretten som ble betalt for denne gangen. Lagmann Laurits Hansen fikk full oppreisning og saksøker Herr Nils Lauritsen mfl måtte bøte 10 riksdaler for kost og tæring.

Dommen fra 1618, som ble anket i 1619, dreide seg om et bakenforliggende makeskifte. Det var partene i makeskiftet som møttes i 1619. Det indikerer at det var tapende part i 1619 som satt med odelen til Håtveit før 1588.

Berulv Venstøp ble sittende med odelen til Håtveit og 3 tn korn i landskyld etter dette, til han døde omkring 1636. Berulv tilhørte det øvre borgerskap i Skien og hadde betydelige jordeiendommer, trolig takket være trelasthandel. I 1624 hadde han 15 huder og 5 ½ tn korn.

Stattholderembetet 1572-1771, RA/EA-2870/Ek/L0009/0002: Jordebøker til utlikning av rosstjeneste 1624-1626: / Odelsjordebøker for Bratsberg len, 1624, s. 6

Håtveit med Hemarås hadde en total landskyld på 8 tønner korn. 6 tn var knyttet til Hemarås. Hemarås var trolig en den opprinnelige storgården litt sørøst for Håtveit. Det var omkring Hemarås gravhaugene i

området lå. Det kan se ut som tidligere eiere av Håtveit hadde økonomiske problem og måtte pantsette gården. Anund Lindheim hadde Hemarås delen (6 tn) i 1603, trolig som panthaver. ⁴

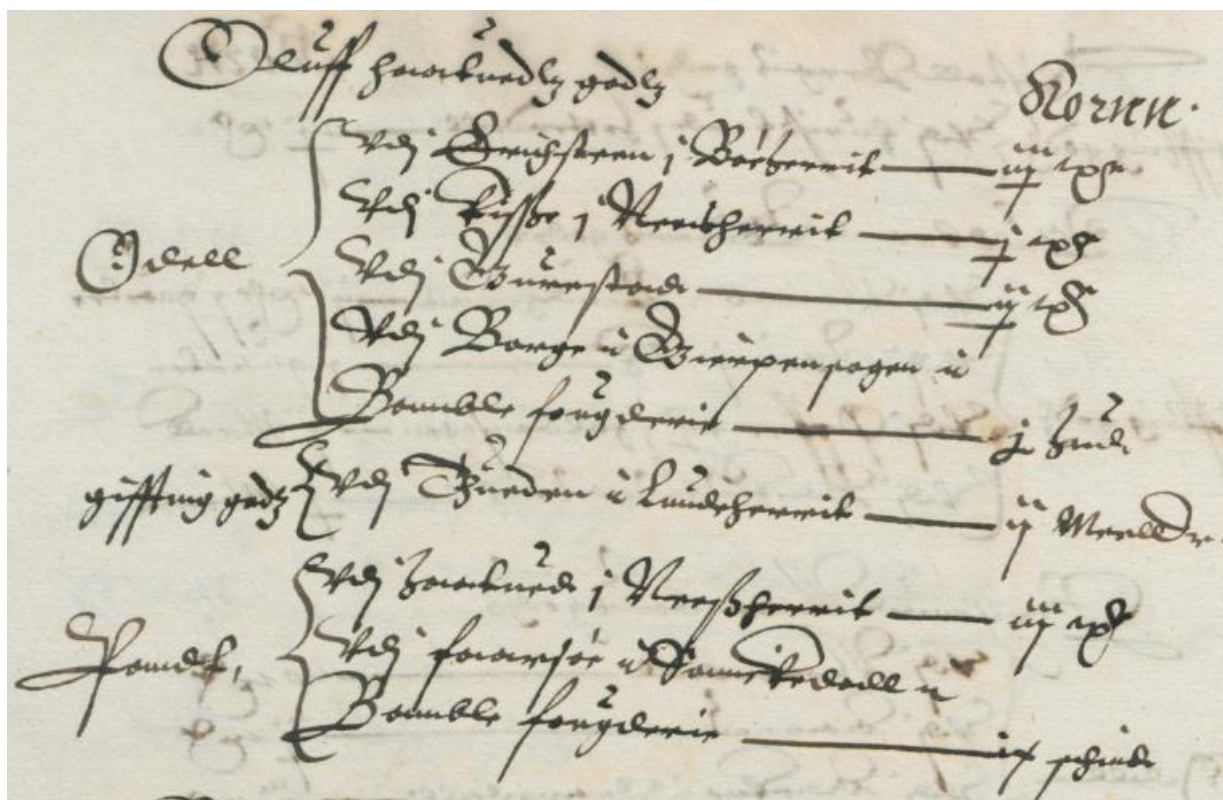
Ole Håtveit ca 1580 – ca 1640

Ole dukker opp som bruker på Håtveit i 1609. ⁵

Fra 1611 er han nevnt som eier av 3 tønner korn landskyld (og noen år med 2-4 meler i tillegg). Han var registrert som eier fordi han var panthaver for denne ideelle delen av Håtveit. I 1615 hadde Berulv Halvorsen Venstøp 2 tn, Ole Halvorsen Beda 2 tn 2 m og Ole Håtveit 3 tn.

Ole Håtveits jordegods i 1624 var ca 9 ½ tønne korn:

Erikstein, Bø,	Odel,	2 1/2 tn
Kise, Nesherad,	Odel,	1/2 tn
Gurstad, Nesherad,	Odel,	1 1/2 tn
Borge, Gjerpen,	Odel,	1/2 hud
Tveitan, Lunde,	Gifting, 2 m	
Håtveit, Nesherad,	Pant,	3 tn
Farsjø, Sannidal,	Pant,	9 skinn

Stattholderembetet 1572-1771, RA/EA-2870/Ek/L0009/0002: Jordebøker til utlikning av rosstjeneste 1624-1626: / Odelsjordebøker for Bratsberg len, 1624, s. 40

Med små variasjoner hadde Ole dette godset til han døde ca 1641.

Arveskifte etter Ole Håtveit

Etter at Ole på Håtveit døde ca 1640 satt enka Svanaug på Håtveit som bruker i 1641 med hele jordegodset til Ole, men pantelånet/retten til Håtveit manglet dette året. ⁶

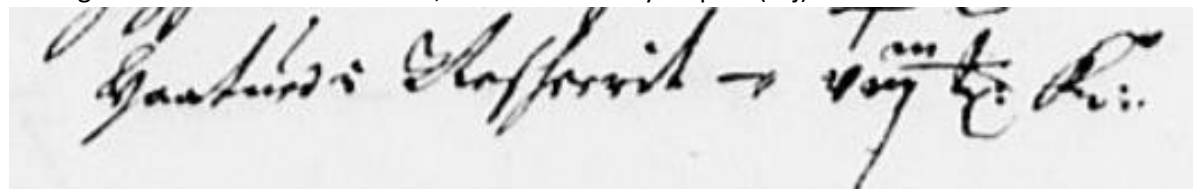
I 1643 var enka Svanaug bruker, men med 5 tn 2 m i Håtveit. Svanaug døde trolig i 1643, for i 1644 er (sønnen) Augon Olsen registrert som bruker og eier av 5 tn 2 m. Samme år er Torgrim Bø registrert som eier av 2 tn 4 m i Håtveit. Total landskyld 8 tn hadde blitt delt i 1 broderlogg (2/3) og 1 søsterlodd (1/3). Dattera Torbjørg Olsdtr hadde giftet seg med Torgrim Steinulvsen fra Borgja. Hele gården Håtveit var nå eiet av Ole og Svanaugs etterkommere. Men var odelsretten kommet til familien også?

Halvor Nilsen, sagbrukseier i Skien

Det var Berulv Halvorsen på Venstøp i Gjerpen som etter 1618 hadde odelsretten til Håtveit knyttet til eierparten 3 tn.

Halvor Nilsen hadde slått seg opp som sagbrukseier og trelasthandler i Skien, og når han døde ca 1640 var han en av de største jordeierne i Bratsberg/Telemark. ⁷ Enka Anne Jacobsdtr satt Fastelavn 1642 (27. februar) med ei landskyld på 41 tn korn og 22 huder 3 skinn. ⁸ Dvs omregnet til over 70 tønner korn. En vanlig helgård var på ca 3,5 tønner landskyld. Enka eide med andre ord ca 20 gårdsbruk.

Blant gårdene enka eide var Håtveit, med hele landskylda på 8 (viiij) tønner korn:

Halvor Nilsen hadde allerede i 1639 kjøpt 5 tn i Håtveit. Det var nok både 3 tn landskyld og odelsretten fra Berulv Venstøp. I tillegg hadde han overtatt panteretten til ytterligere 2 tønner. ⁹

Halvor Nilsen er registrert med jordegods allerede i 1620, den gang ca 10 tn landskyld. ¹⁰ Blant jordegodset var 2 ½ tn i Graver og Borstad i Valebø (Holla). Dette jordegodset er registrert som hans odelsgods i 1624. Det var Nils Torbjørnsen på Vale i Valebø som hadde Graver og Borstad i 1615. Halvor var derfor trolig sønn til Nils Torbjørnsen. Nils Torbjørnsen har trolig i nær slekt med Berulv Beda.

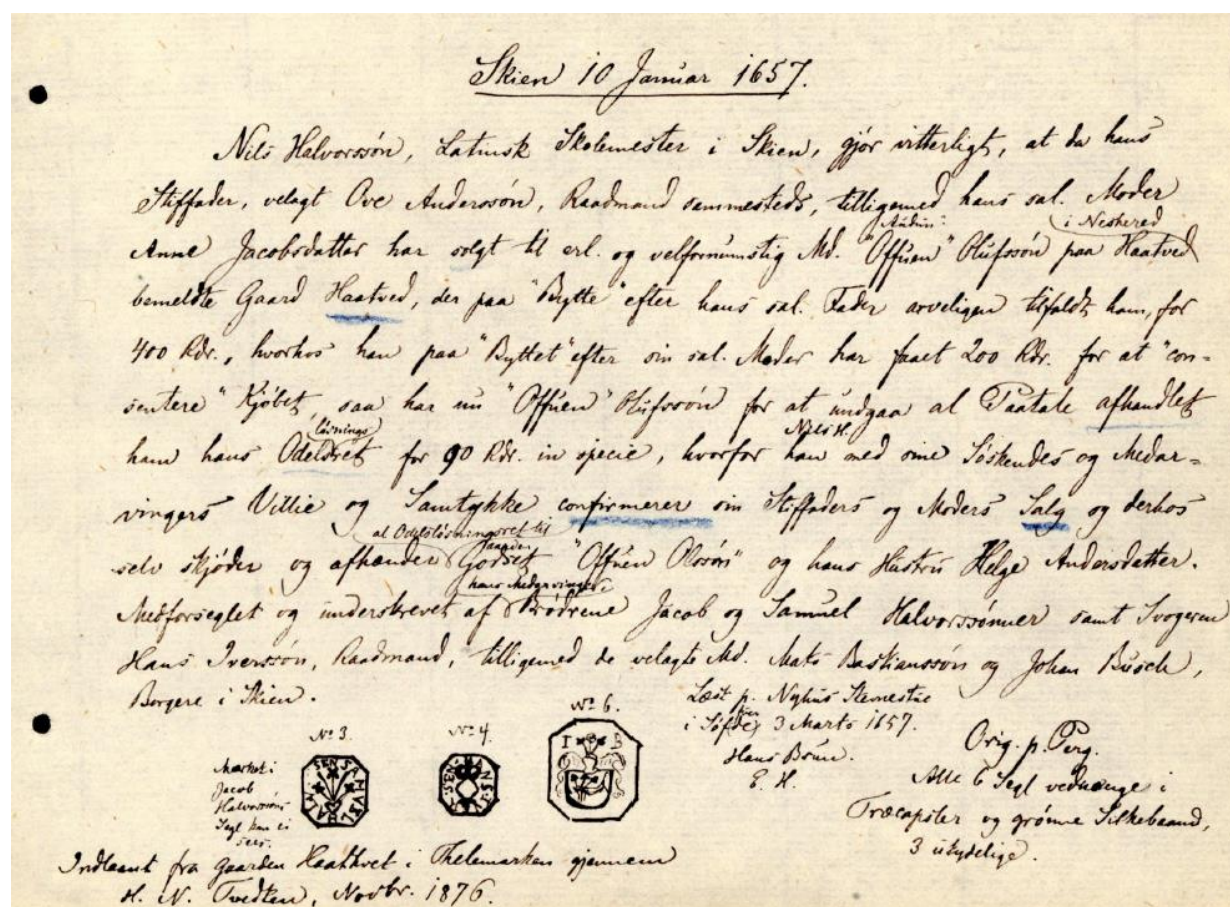
Enka etter Halvor Nilsen i Skien hadde hele Håtveit med odelsrett 27. februar i 1642, nettopp i den perioden enka etter Ole Håtveit mangler denne landskylda. Men allerede Jonsok samme år (24. juni) er hele jordegodset registrert på enka Svanaug på Håtveit. ¹¹

Kanskje ble det inngått en avtale om salg vinteren 1641/42 som enka og sønnen etter Halvor Nilsen ikke overholdt, og så ble det ordnet finansiering av Augon og svogeren Torgrim som gjorde det mulig å kjøpe alt før sommeren 1642? Kanskje hadde hun innfridd/kjøpt pantelånet av enka til Ole, men så fått problem med gjelden? Det siste er lite trolig. Anne Jacobsdtr var nok en svært ettertraktet enke. Hun giftet seg igjen med rådmannen i Skien.

Odelsretten til Håtveit

I tingstua på Nyhus 3. mars 1657 lyste Augon Olsen Håtveit en skriftlig bekreftelse på kjøp av odelsløsningsretten på Håtveit.¹² Han hadde kjøpt den for 90 riksdaler av Latinskolemester Nils Halvorsen og hans søsken i Skien. Dette kom i tillegg til 600 riksdaler som tidligere var betalt for eiendomsretten til Håtveit.¹³

Brevet som ble tinglyst 3. mars 1657 ble funnet på Håtveit i 1876. Dokumentet er datert 10. januar 1657 og ble innlevert til Riksarkivet og skrevet av. Avskriften vises her:

Nils Halvorsen bekrefter at hans stefar Ove Andersen rådmann i Skien og hans avdøde mor Anne Jacobsdtr tidligere har solgt gården Håtveit i Neshrad til Augon Olsen og kona hans Helge Andersdtr. Det som hadde blitt solgt var Nils Halvorsens arvelige andel i gården verdsatt til 400 riksdaler, som han fikk i byttet/skiftet etter sin døde far. I skiftet etter mora fikk Nils ytterligere en andel til en verdi av 200 riksdaler, som også tidligere hadde blitt solgt til Augon Olsen.

Så har nå Augon Olsen betalt 90 riksdaler til Nils Halvorsen for å unngå påtale. Dvs Nils Halvorsen og hans arvinger har fått 90 riksdaler mot at de ikke lenger kan bruke odelsretten sin til å kreve tidligere salg opphevet. Fristen for å løse inn odelen var i perioden 1604 – 1687 30 år.¹⁴

I bekreftelses-brevet nevnes Nils Halvorsen, hans brødre Jacob og Samuel Halvorssønner og svogeren Hans Iversen rådmann.

Arven etter Halvor Nilsen og Anne Jacobsdtr fikk i ettertiden stor betydning for både rådmenn og borgermestere i Skien. Sønnen Nils gikk fra å være skolemester i Skien til prest i Gjerpen. Sønnen Jacob ble postmester, sønnen Samuel giftet seg med datteren til sagbrukseier Kristen Andersen. Datteren Mari døde ca 1653 og var gift med borgermester Peder Jensen i Skien. Datteren Pernille var som nevnt gift med Hans Iversen trelasthandler, rådmann og borgermester i Skien. Hans Iversen forvaltet arven fra Halvor Nilsen godt. Med sine privilegier bygget han formuen videre og ble ansett som Skiens og Bratsbergs rikeste mann, med en netto formue på nesten 41 000 riksdaler i 1668.¹⁵ Denne verdien tilsvarer omkring 4 000 hester eller omkring 200 normale gjeldfrie gårdsbruk.

Dette er et eksempel på den ekstreme rikdommen som bygget seg opp hos borgerne i Skien basert på kongelige privilegier og monopol på sagbruk og trelasthandel.

Ole Håtveits opphav

Opphavet til Ole på Håtveit 1609 – 1641 er ikke funnet, så langt. Det er heller ikke funnet patronymikon til verken Ole eller kona Svanaug i kildene.¹⁶

Nedenfor drøftes ulike tråder basert på det jordegods han hadde eier-interesser i.

Håtveit i Nesherad - pant

Ole dukker opp som bruker av Håtveit i 1609. Han ble aldri eier med odelsrett til gården. Hans eierskap var et lån sikret med pant til 3 tønner landskyld i gården. Lånet var gitt til ættetektsen Beda i Skien. Det var de som satt med odelsrettene etter Herredagsdommen i 1619.

Ole hadde kanskje spesiell grunn for både å bruke og ha lånesikkerhet i gården. Var han kanskje etterkommer etter den tapende ættetektsen på Herredagen i Skien 1619?

Det var Oles sønn Augon, som lykkes med å få hele Håtveit med odelsretter inn i familien.

Pantet i Farsjø i Sannidal ble også beholdt i hele Oles levetid. Var det spesielle årsaker til dette? Dersom det var gammelt odelsgods som var tapt peker det mot slektskap med ættetektsen til Harald Brynildsen på Nordadal. Harald kom trolig fra Bolvik i Solum.

Borge vestre i Gjerpen – odel

1615	1624	1647 ⁱ	1649 ⁱⁱ	1652 ⁱⁱⁱ	1656 ^{iv}	1661 ^v
Ragnhild Simonsdtr 1,5 hud	Lars Borge 1,5 hud (odel)	Bruker Marte Even Skjellaug og Ragnhild Simensdtr 3 huder med bygsel	Enka Marte 1,5 hud mb	Marte ... 1,5 hud	Bruker Marte og hennes sønn 1,5 hud	Enka(Marte) og hennes sønn Ole bruker 1,5 hud
Torger Skjellaug 1,5 hud	Torger Skjellaug 1,5 hud (gifting)		Even Skjellaug og Ragnhild Simensdtr 1,5 hud mb	Even Skjellaug 2 huder mb	Even Skjellaug 2 huder mb	Even Skjellaug 2 huder mb
Ole Håtveit 0,5 hud	Ole Håtveit 0,5 hud (odel)	Svanaug Håtveit 0,5 hud	Svanaug Håtveit 0,5 hud			
Gjemsø kloster 0,5 hud	Gjemsø kloster 0,5 hud	Kongen 0,5 hud	Kongen 0,5 hud	Kongen 0,5 hud	Kongen 0,5 hud	Kongen 0,5 hud
Sum 4 huder	Sum 4 huder	Sum 4 huder	Sum 4 huder	Sum 4 huder	Sum 4 huder	Sum 4 huder

¹⁷ i-v Diverse skattelister

Torger Skjellaug hadde 1,5 hud i giftingsgods. Det er nok Torgers sønn Even som arvet dette etter Torgers død.

Ole Håtveits odel på 0,5 hud blir overtatt av kona Svanaug når han døde. Hun selger den trolig Even Skjellaug omkring 1650. Ole hadde dette godset også i 1611. Oles odelsgods peker mot forfedre som eide Borge vestre før 1581. Men hvem det var er uklart.

Ragnhild Simonsdtrs 1,5 hud ser ut til å ha vært Laurits/Lars Borges odel i 1624. Ragnhild er nevnt til 1649. Kanskje var hun enke og mor til Lars Borge, som døde uten barn. Eller kanskje godset er feilført som odel, skulle vært gifting? Deretter overtok hun hans gods og så var det enten Marte eller ektemannen (Anund?) som overtok etter Ragnhilds død omkring 1650? Hvor Ragnhild kom fra og bodde i denne perioden er uklart. Kanskje var hun fra Meen og fikk medgift (vestre Borge) når hun giftet seg før 1615? Eller kanskje var hun datter til Simen Dolva?

Erikstein søndre – odel

Erikstein søndre hadde ei landskyld på 3 tønner i denne perioden.

1615	1624	1647
Ole Håtveit, 2t 3m	Ole Håtveit, 2t 3m, odel	Augon Olsen Håtveit, 2t 2m
Bjørn Håve, 1t	Bjørn Håve, 3m, odel	Torgrim Steinulvsen Bø, 4m
	Jens Mæland, 3m, pant	
Heddal kirke, 1t		Heddal kirke, 1t
Sum 3t 3m	Sum 3t 3m	Sum 4t

Ole Håtveit hadde 2 t og 3 m i Erikstein (søndre) som odel (1624). Han hadde 3 tn i 1611, kanskje 3 m som pant? Det betyr at han hadde forfedre som eide dette i 1581. Bjørn Steinulvsen Håve var inngiftet i Ljøterud-ætta i Sandvær, og kan ha fått Erikstein-delen derfra. Eller den var et resultat av en byttehandel?

Etter Oles død overtok sønnen Augon og svigersønnen Torgrim Steinulvsen Bø/Berge andelen i Erikstein søndre.

I 1528 var det en Ouden (Augon?) på Erikstein. Kan det være Oles farfar?

Kise – odel

Kise hadde i denne perioden ei landskyld på 7 tn.

1603	1615	1624	1647
Anund Kise, 3tn	Anund Kise, 3t	Anund Kise, 3t, odel	Halvor Knive, 4 tn 1m
Harald Nordadal i vergemål, 3m	Ole Håtveit, 3m	Ole Håtveit, 3m, odel	Torggrim Bø, 3m
Torstein Flathus, 1,5m	Torstein Stenningen, 3m	Torstein Senningen, 3m, gifting	
...	Rollev Klevar, 1tn	Hans Rygi, 3m, gifting	Hans Tinnes, 3m
	Johannes Åse, 3m	Johannes Åse, 3m, gifting	
		Ole Oterholt, 3m, gifting	Ole Folkestad, 3m
	Gjemsø klostr, 1h	Anders Kristensen bm Skien, 8m, pant	Gjemsø kloster, 1,5h

Anund Kise hadde 3 tn i gården fra sin kone. Anund Kise fikk økonomiske problem og det ble i 1632 registrert at han hadde mistet alt sitt gods.

Kanskje var det Harald Nordadals andel på 3 m i 1603 som Ole senere fikk?

I så fall peker det mot slektskap til Harald Brynildsen Nordadal og hans ættekrets.

Gurstad – odel

Landskylda på Gurstad var i 1615 1 1/2 tønner korn + 1/2 hud.

Det var Ole Håtveit som hadde bondegodset 1 1/2 tn som sin odel allerede fra 1611. Tidligere eiere av Gurstad er ikke funnet i kildene.

-
- ¹ Norske Herredags-dombøger, 2. rekke, V, 1619, side 159 (Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt, 1925)
- ² Herredag - møtene som ble holdt under forsete av kongelige kommissærer utsendt fra Danmark, og med deltagelse av adelsmenn og lagmenn. Iblant deltok også stattholderen i Norge og den norske kansleren. Herredagen var Norges høyeste domstol, mottok klager og ønskemål fra allmuen, og kunne også gi forordninger med lovs kraft. En herredags avgjørelse kaltes recess.
Kilde: Mardal, Magnus A.: herredag i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 10. mars 2024 fra <https://snl.no/herredag>
- ³ Ætten fra Liltvet i Hurum og dens forgreninger i bygdene rundt Oslofjorden, Norsk Slektshistorisk Tidsskrift XXXVII 1, Per Reidar Bjørnerud Christiansen
- ⁴ Landskatt 1603, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080715610730>
- ⁵ Saltverksskatt 1609, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080805680184>
- ⁶ Unionsskatt 1641 og 1642, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807620904>
<https://www.digitalarkivet.no/rk20080807620992>
- ⁷ Skiens historie Bind 1, fra 1184 til ca 1814, Ivar Seierstad, 1958, side 192
<https://www.nb.no/items/771046d77097f77e4263201edfdb3eb5?page=205>
- ⁸ Unionsskatt Bamble Fastelavn 1642, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807621034>
- ⁹ Båtsmannsskatt Bamble, 1639, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807610476>
- ¹⁰ Landskatt Bamble, 1620, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080805690269>
- ¹¹ Unionsskatt jonsok, Telemark, 1642, <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807630197>
- ¹² Nedre Telemark sorenskriveri, SAKO/A-135/F/Fa/L0001: Tingbok, 1652-1661, s. 76
<https://www.digitalarkivet.no/rg20090713650085>
- ¹³ Riksarkivets registre til utrykte diplomer, RA/FIKTIV-001/A/20: Telemark - Grenland, Solum, Holla, Lunde, Bø, Sauherad og Heddal, 1400-1700, s. 543
- ¹⁴ Norsk Historisk Leksikon, 2. utgave 1995, side 240
- ¹⁵ Norsk Tidsskrift for Genealogi, Hefte 5, 1910. Jørgen Ansbach, Engel Jensen og slegten Klouman, S.H. Finne-Grønn, side 356 mfl <https://www.nb.no/items/f33d2df3864294118e04896a91954faa?page=29>
- ¹⁶ Sauheradsoga V 473 oppgir Ole «Torkildsen» og Svanaug «Andersdtr» uten å antyde kilden til dette.
- ¹⁷ Diverse skattelister i - v:
i) <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807650520>
ii) <https://www.digitalarkivet.no/rk20080807651208> (Svennum Haatued = Svanaug Håtveit)
iii) <https://www.digitalarkivet.no/rk20080808620328>
iv) <https://www.digitalarkivet.no/rk20080808630762>
v) <https://www.digitalarkivet.no/ma10051012070145>